

ВІЙСЬКОВА ПІДГОТОВКА ОУН В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД НА ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ

© Посівнич М.Р., 2006

Розглянуто головні тенденції військової підготовки Організації Українських Націоналістів. На базі джерел аналізується розвиток її практичних планів щодо навчання власного членства та реалізації воєнної доктрини, вказуються методи та засоби діяльності її військово-мілітарних структур на території Західної України.

The article is issued the main tendency of military preparing the Organization of Ukrainian Nationalists. On the basic of sources to analyze the development its practical plans in studying own membership and realization the military idea, investigating methods and activities of military structures on the territory of Western Ukraine.

Готуючись до безкомпромісної боротьби за незалежність, керівники ОУН, серед яких було чимало військових офіцерів, усвідомлювали нагальну потребу творення збройних сил. Під час розмов та нарад щодо творення ОУН Євген Коновалець доводив необхідність поширення військового вишколу. Він мав відбуватись у двох напрямках: налагодження серед молоді пропаганди військового навчання та створення відповідного центру, до складу якого мали увійти відомі українські офіцери [53, с. 45–46].

Виконуючи програмні постанови, Провід українських націоналістів (далі – ПУН) на чолі з Є. Коновальцем скликав у Празі конференцію військовиків, на якій були присутні генерали – Микола Капустянський, Михайло Омелянович-Павленко, Віктор Курманович, Антін Кравс, полковники – Роман Сушко, Констянтин Плохій, Микола Сціборський. Після нарад було прийнято рішення про обов'язкове проведення військового вишколу організацією та проходження його всіма членами ОУН [1, с. 26].

Мілітаризацію ОУН на західноукраїнських землях (далі – на ЗУЗ) проводили крайові провідники – Юліан Головінський та Степан Бандера. У кожному структурному підрозділі ОУН – окружних, повітових, районних проводах діяли посади референтів військового вишколу. Основою для їхньої праці слугували теоретичні курси та навчальні табори. За підготовку та проведення вишколів відповідали бойовий референт та референт військового вишколу в Крайовій екзекутиві ОУН (далі – КЕ ОУН). В організації виробили чітку позицію щодо мобілізації української молоді до польської армії. У 1929 році було видано листівку “Хлопці”, у якій ОУН закликала: “ідіть до польського війська і не дезертуйте, присягайте на вірність Польщі, але у своєму серці складіть іншу присягу – боротьби за волю українського народу. Вчіться добре володіти зброєю, ознайомлюйтесь з усім, що могло б колись придатись українській армії. Прийде слушний час і Ви обернете ваші кріси проти Польщі. Серед найтяжчих терпінь в польських касарнях хай Вам сниться золотий сон боротьби за волю українського народу аж поки той сон справдиться” [18, арк. 212; 64, арк. 15–15 зв].

У “Бюлетні ОУН на ЗУЗ” № 5 за 1931 рік та журналі “Юнак” за травень того самого року чітко відображено ставлення до Польщі. Оунівці оголошували Польщу ворогом України, із яким ОУН повинна вести нещадну боротьбу. Створивши базу на західноукраїнських теренах, Організація зможе розпочати війну проти іншого давнього ворога України – Москви [9, арк. 4]. Якби Польща розпочала війну проти своїх сусідів, ОУН скористалася б ситуацією для створення української держави та армії. У разі потреби ОУН вступила б у конфлікт і боролася би проти Польщі всіма можливими способами [9, арк. 17 зв].

У 1932 році було створено десять інструкторських відділів у кількості дев'яносто осіб. Також було сформовано окремі вишкільний відділ для дівчат. Спочатку відбувалася теоретична

підготовка – опрацювання військової літератури та закріплення їх практичними вправами в терені. Після кожного півроку члени ОУН, які пройшли вишкільні курси, складали іспити [55, арк. 128]. З них відбирали до боївок Організації осіб із рішучим і постійним характером, незалежних від шкідливих звичок. Також бойовикам заборонялося бути членами будь-яких українських громадських організацій, щоб тим самим не наражати їх на репресії з боку влади [21, арк. 28].

Назагал військові вишколи ОУН проводили за таким планом: 1) організація армії; 2) теренознавство; 3) зброезнавство; 4) піротехніка та польова оборона; 5) наука про гази та летунство [9, арк. 16; 15, арк. 20–23]. Таку посилену військову підготовку організаційні чинники пояснювали в журналі “Юнак” тим, що “весь світ готується до війни яка може вибухнути в будь-який час і ми повинні бути готовими до неї. В цій війні Україна стане епіцентром подій. Тому для захисту українського народу ОУН виробить воєнну тактику малої війни (партизанської), яка суттєво буде відрізнятися від тактики теперішніх регулярних армій. Вона має базуватися на використанню географічних прикмет кожної місцевості та повної підтримки народу” [22, арк. 2–3].

У газеті “Сурма” була надрукована стаття під назвою “Партизанка”, в якій детально описуються основні прийоми та засоби ведення війни малими та середніми відділами [42]. По суті вони були в майбутньому прообразом УПА і нагадуватимуть тактику дії її відділів. І це не дивно, бо пізніше більшість авторів таких статей та їх читачів ставали кадровими старшинами та провідниками УПА–ОУН.

Коли ОУН стала масовою політичною організацією, почалося загальне ідеологічно-політичне навчання, а також ознайомлення з військовою справою. Спочатку це навчання проходило як виконання певних вправ. Це пояснюється тим, що більшість інструкторів були бойовиками УВО. Вони навчали як використовувати зброю та вибухові матеріали, які найчастіше застосовувалися в Організації. У міру можливостей теорію доповнювали практичними вправами: стрільби з револьверів, крісів і киданні гранат. На таких курсах навчали правил конспірації, оборони перед провокаціями та конфідентами, техніки ведення слідства, вмінню вести себе у поліції та на суді. Окремо проводили у бойовій реферантурі вишколи для осіб, котрі перебували в розвідці ОУН. Їх навчали основ розвідки, контррозвідки та конспірації. Для загалу членів ОУН у газеті “Сурма” у 1929 – 1930 рр. друкували статті про роботу і діяльність розвідки.

Розвідку в ОУН поділяли на політичну, військову, економічну, технічно-промислову та загальну. До політичної належало слідкування за внутрішнім та зовнішнім положенням сусідніх держав, діяльності її політичних партій та міжнаціональних відносин. Своєю чергою військова розвідка повинна була займатися кількісним складом ворожих армій і рівнем їх озброєння, виробництва зброї та амуніції, планів мобілізації та стратегії ведення майбутньої війни. Основним завданням економічної розвідки було збирання інформації про господарське положення країни, її матеріально-сировинний стан і соціальну структуру населення [15, арк. 20–23, 45]. Загальну розвідку проводили із збором інформації про склади зброї, кількісного складу польського війська, збирання відповідної літератури й підручників. Також рекомендувалося влаштовувати склади зброї і військових приладів, роззброювати окремих осіб, скеровувати членів Організації до осередків, які нададуть військовий вишкіл [62, арк. 111–112].

Кожного року для спеціально відібраних членів ОУН влітку влаштовували спеціальні військові курси, переважно в Карпатах. Так, наприклад, у серпні 1933 року такі курси організував Микола Лебець. Вишкіл мав відбутися у районі Ворохти, але 18 серпня біля Надвірної поліція арештувала дванадцять бойовиків із повним арсеналом зброї, потрібної для проведення вишколів [63, арк. 1–5; 35, с. 388–389].

Активний військовий вишкіл проводила реферантура юнацтва ОУН, яку очолювали І. Габрусевич – “Іртен” та Богдан Кордюк – “Дік”. У структурах юнацтва була уведена посада військового шефа, якому підпорядковувалися військові інструктори на низових організаційних рівнях [56, арк. 1, 6], а також у складі кожного окремого гуртка були члени, у функції яких входило навчання елементів правил безпеки та конспірації [40, с. 23]. Інструктором таких курсів був студент Д. Г., який закінчив старшинські курси. Вони проходили весною 1930 року, як навчання з навичок оволодіння зброєю та вибуховими матеріалами – динамітом, екзаритом, ручними гранатами.

У 1930–1931 рр. у Львові військово-технічні вишколи проводили інструктори з бойової реферантури КЕ ОУН – брати Володимир і Євген Врецьони, Ярослав Макарушка. Їх навчали стріляти з “фльоберта” у залі “Сокола-Батька” на вул. Руській, а з револьверів – в ліску на Личаківськiм Ялівці. Теоретичні заняття викладали й проводили на Високім замку та Пісковій горі – будови та застосування рушниці, кулеметів, гранат; військову тактику й стратегію. Практичні вправи виконували під прикриттям пластових таборів, адже більшість членів юнацтва ОУН були в Пласті [43, с. 307].

У журналі “Юнак” влітку-восени 1930 – навесні 1931 року щораз більше появлялося матеріалів військово-технічного характеру: схем гранат різного типу, пояснень до різноманітних систем запальників і запальних шнурів. Усі схеми й малюнки до військових вишколів у цих виданнях виконував Зиновій Матла [34, с. 297]. Наступний вишкіл юнацтва відбувся у квітні-травні 1931 року на Погулянці у Львові. Ця підготовка була лише теоретичною і об’єднувала тактику, картографію, вивчення зброї тощо [54, арк. 17–19; 31, с. 94–98]. У наступних роках військових вишколів не проводилося з конспіративних міркувань. Через це в “Юнаку” появилася стаття “Про значення спорту для військового вишколу”, у якій зазначалося, що “спорт є підставовим чинником у військовій підготовці і який має впливати на розвиток психіки, на вироблення волі, підприємливості та відваги... Багато видів спорту нам треба пристосувати до потреб військового вишколу – метання диска та кулі на кидання ручних гранат, довгі марафонські дистанції на далекі військові марші. Водні види спорту пристосувати до подолання водяних рубежів”. З другої половини 1930-х років у юнацтві ОУН майже повністю військовий вишкіл був замінений спортом [22, арк. 2 зв].

На одній з нарад чільних діячів ОУН у 1932 році Дмитро Грицай виступив із пропозицією збільшити організаційний вплив на жіночий сектор, адже у наступній війні жіночий фактор матиме велике значення у запіллi та веденні бойових дій. З тією самою метою проводилися курси санітарів. В одному з таких курсів брало участь багато дівчат у лютому 1934 року під керівництвом Стефанії Мартиняк. Такі курси також пройшли Дмитро Костецький, Ю. Бондарук, З. Матла [14, арк. 109; 16, арк. 7 зв].

КЕ ОУН звертала увагу на проведення військових вишколів на селі. Вишколи мали проводитися за відповідними інструкціями, які розробляла реферантура військового вишколу [15, арк. 7–9]. Зокрема таку інструкцію було видано для одиничного бойового вишколу стрільця. Він мав проходити за планом: 1) озброєння стрільця; 2) поведінка під час бою. Фази бою. Тактика боротьби в різних теренах і порах дня; 3) бойовий марш. Поведінка під час нападу танків, кінноти, газових атак, налетів літаків; 4) постій, кватири, таборування; 5) вартова служба на фронті та запіллi; 6) передавання наказів і зв’язок під час маршів, боїв, постоїв; 7) спільні дії родів військ. Знання старшинства; 8) вивчення зброї – кріс, легкий скоростріл, ручна та крісова граната; 9) польові вправи та укріплення. Картографія [56, арк. 4]. У газеті “Сурма” також була опублікована стаття, у якій подавали загальні вказівки під час збройного повстання [52].

У 1932–1933 рр. реферантура військового вишколу КЕ ОУН видала інструкції щодо проведення вишколів. У них зазначалося, що “на майбутнє Ми не будемо вести війну силами регулярної армії, а при допомозі народної армії яка буде творитиметься при ворожому нападі” [57, арк. 14 зв]. Поділ навчання відбувався за таким планом: 1) тілесні вправи; 2) наука новітнього озброєння; 3) військові засоби допомоги; 4) тактика; 5) знання ворожих військ; 6) господарська війна; 7) політична пропаганда.

Фізичні (тілесні) вправи зводилися до займання спортом із пристосуванням його до військової тематики, а також наголошувалося про важливість проведення літніх таборів, які мали б надати підготовку в орієнтуванні у місцевості, читанні мап, створення таборів та обозів, навчанні санітарної служби, сигналізації на варті. Навчання володінням зброєю зводилося до використання: шаблі, револьвера, карабіна, кулеметів, мінометів, гармат. Військові засоби допомоги зводилися до навчання: служб зв’язку, інтендантської, медичної, ветеринарної, картографії, транспортування. Вивчення тактики військової справи зводилося до окремих родів армії та зброї, концепції воєнних доктрин іноземних держав. Вивчення ворожих військ розглядалося в трьох площинах: військовій, економічній та політичній, а також інформувалося про заходи різних держав у разі початку війни [57, арк. 16 зв–19].

Під час ведення військової пропаганди визначали кличі та гасла, які мали застосовуватися на практиці. Їх вибір визначався знанням умов, психології населення, їх мови та особливостей цього краю чи країни. Гасла були такого типу: “1) позитивні – “право нації на самовизначення”; 2) нейтральні – “робітники, селяни”; 3) негативні – “мілітаризм”; 4) Спів та музика – “Не пора не пора...”; 5) релігійні – вказувалося звертати особливу увагу на обряди і звичаї; 6) пропаганда ідей мучеництва – наводити приклад Ольги Басараб, Василя Біласа та інших членів Організації; 7) карикатури, памфлети, жарти; 8) пропаганда – пресова, радійна.

До способів проведення пропагандистських акцій розрізняли: а) позитивну – має створити певний погляд і думку, настрої на певне населення; б) негативну – мала вплинути на когось чи на щось за певних обставин; в) випереджаючу – витлумачення певних подій чи акції із суспільного життя; г) дезінформація – поширення неправдивих чуток; д) “пропаганда розкладова” – акції, які вносять елементи анархії та безладу в рядах ворога; е) економічна – “свій до свого по своє”; є) культурна.

У 1934 році КЕ ОУН під проводом Степана Бандери прийняла рішення про організацію на західноукраїнських землях “зелених кадрів”. Цей план був зумовлений можливим проведенням польським урядом нової пацифікації. Усі розконспіровані члени ОУН мали перейти в підпілля та створювати партизанські загони [36, с. 28]. Дії загонів мали зводитися до паралізування діяльності ворожого війська. Центр, який керував повстанськими відділами, мав мати таку структуру: 1) організаційно-оперативний відділ; 2) розвідки; 3) зв’язку; 4) постачання. Загін мав складатися із 36 осіб: командира, заступника, санітара, трьох зв’язкових та трьох роїв по 9 осіб. У разі активізації боротьби повстанські відділи збільшувалися до 233 осіб – командант, його заступник, п’ять старшин, двадцять шість підстаршин, чотири важких скорострілів – по 16 осіб, легких гармат – по 18 ос., підричників – 16 ос., команди зв’язку – 11 ос., а решту становитимуть прості стрільці. У запіллу рекомендувалося створювати бази для лікування хворих і поранених, а також підготовлювати кваліфікований медичний персонал [42]. Несподівані масові арешти польською поліцією членів ОУН не дали змоги реалізувати зазначені плани та заходи.

Військова реферантура ПУНу в другій половині 1930-х років на чолі з М. Капустянським при співпраці Військового штабу ОУН, до якого входили: В. Курманович, Р. Сушко, Р. Ярій, Степан Чучман, О. Сенік та О. Гасин, М. Колодзінський, опрацювали та видали “Загальний курс військового вишколу”, що охоплював дев’ятнадцять розділів з основ тактики, стратегії та організації сучасної армії. На особливу увагу заслуговує виданий спільними зусиллями “Військовий підручник” – Є. Коновальця та О. Гасина для навчання та вишколу широкого загалу членів ОУН [35, с. 498–499]. У Канаді завдяки старанням Стрілецької громади був виданий “Начерк підручника для українських старшин і підстаршин” із передмовою ген. В. Курмановича [39]. У 1938 році було віддруковано в друкарні КЕ ОУН “Мандоліна” вишкільний підручник з конспірації кодовою назвою “Пашні буряки інженера-агронома Луки Лемішки” (Василя Кука) та у 1939 році у друкарні з’явилася його ж книга “Гранатний вишкіл” [33, с. 206].

У 1938 році військова реферантура ПУН видала в Парижі два збірники на військові теми: “За збройну Україну” і “Війна й техніка” під редакцією М. Капустянського. Військово-науковий журнал “За збройну Україну” поставив собі основне завдання ознайомити читацький загал із сучасним станом військової науки й формами ведення модерної війни. Усю увагу в ньому було зосереджено на СРСР і на його військово-політичному стані та на веденні партизанської війни [25]. В іншому журналі “Війна й техніка” зроблено узагальнювальний підсумок, за яким військова доктрина ОУН набувала вигляду: “1. За формою Українська Армія творитиметься в початках на зразок окупантських частин із необхідними корективами; 2. Духово і за складом – вона буде національною армією зі всіма додатними прикметами і рисами; 3. Вдержана буде дисципліна й довір’я між старшинами і вояками; 4. Відновлення славетних стягів визвольної боротьби; 5. Територіальна система для вояків та командний склад з усіх земель; 6. Добре організоване запілля та сильна влада на місцях; 7. В районах операцій регулярних частин та в національному запіллі – всі повстанчі відділи розв’язуються або реорганізуються в загальну військову систему; 8. Очолює збройну боротьбу в усіх її ділянках український військовий провід” [26, с. 125].

Напередодні Другої світової війни ОУН активно почала проводити військові навчання та вишколи старшинських кадрів. Для цього були організовані закордонні курси, на які таємно викликали найкращих членів організації. На таких курсах у Данцінгу, Чехословаччині, Австрії, Німеччині, Італії в основному звертали увагу під час навчання на методи та засади ведення “малої (партизанської) війни” та саботажній справі. Військова реферантура та штаб ОУН опрацьовували мобілізаційні та оперативні плани у разі початку війни. У 1937–1938 рр. при об’єднанні бойової та військово-вишкільної реферантур було сформовано Службу безпеки ОУН, яка окремо проводила свої вишколи з правил конспірації та розвідки. З 1933 р. у Берліні існувала офіцерська школа ОУН при Українському науковому інституті. Її деякий час очолювали Іван Мужинський та Петро-Іван Сабат. Основним завданням школи стало виховання майбутніх офіцерів для української армії та провідників для організації [16, арк. 2; 35, с. 323–324]. У 1937–1938 рр. провідні діячі ОУН із ЗУЗ на чолі з Р. Шухевичем та О. Гасином закінчили офіцерські курси Баварської воєнної академії. Також місячні офіцерські вишколи в Австрії та Німеччині пройшли члени військової реферантури ОУН, зокрема, у Зауберсдорфі, Віннер Нойштаді та над озером Гімзее у Баварії. Відповідальними за їх проведення були Р. Сушко та В. Курманович [23, с. 68–69; 2, с. 26; 6, с. 460–461].

На території північно-західних українських земель з ініціативи військового референта КЕ ОУН на ПЗУЗ Василя Сидора у 1937 році було сформовано повстансько-бойові відділи “Вовки” із найкращих бойовиків, які проводили рейди Волиню. Першу групу з 25 осіб очолив Василь Макар. Подальшому створенню збройних загонів ОУН зашкодили масові арешти членів та їх керівника В. Сидора. Нові спроби створення збройних загонів здійснили провідники КЕ ОУН на ПЗУЗ Іван Скоп’юк та Андрій Закоштуй, котрі дозволили формування біля Янова на Берестейщині повстанського куреня під назвою “Поліське Лозове Козацтво” у кількості 500 осіб, який очолили “Гроза” та Петро Башук [35, с. 459–461]. У 1937–1938 рр. на Підгаєччині було організовано спеціальну школу для підготовки професійних кадрів для ОУН. До військових вишколів у цій школі залучали інструкторів, котрі мали старшинські звання з польської армії. Декілька підстаршинських і стрілецьких вишколів проводив В. Кук. Також було організовано хімічну лабораторію, де виготовляли ручні гранати, міни та самозапалювальні пакети. У ній працювали В. Кук, Петро Шав’як та “Обух” за селом Лиса. Майже по всіх селах Підгаєцького повіту були створені збройні боївки ОУН [3, с. 49; 49, 239–241]. З другої половини 1930 років Є. Врецьона влаштував у Львові нелегальну лабораторію з виготовлення для ОУН вибухівки [29, с. 27].

Протягом 1930 року референт військового вишколу Бережанської округи Григорій Голяш, за наказом члена військової реферантури КЕ ОУН Д. Грицяя, влаштовував військово-ідеологічні курси в лісах між селами Бишки – Конюхи – Куропатники – Жуків. Викладачами на вказаних курсах були: Ярослав Старух – ідеологія, Михайло Степаняк – питання Сходу та НЕПу, Федір Федечко – бойові акції ОУН. Комендантом кожних вишкільних груп по 20–30 осіб завжди був сержант польської армії з 1932 року Г. Голяш, який проводив практичні вправи – наступу, оборони, боротьби у місті, зброезнавство та впоряд. Під час вишколів також допомагали колишні старшини австрійської армії. В селі Бишки Степан Голяш викладав теоретичні курси про “Вуличні бої у місті”. Г. Голяш досить часто виїжджав до Бережан, Рогатина, Перемишлян, Підгайці, Зборова, де організовував нові клітини ОУН та вишкільні групи, де готували майбутніх військовиків [8, с. 228–229].

Навесні 1939 року КЕ ОУН видавала накази та інструкції, згідно з якими у разі початку “великої європейської війни”, передусім німецько-польської, бути готовими до початку підняття збройного повстання й відновлення Української держави, захоплення військових складів та важливих стратегічних об’єктів. Також зазначалося, щоб членів ОУН у разі війни мобілізувати у власні військові загони на базі польських за сприятливих можливостей. Там де це неможливо буде виконати члени ОУН мають всіляко ухилитися від загальної мобілізації протягом двох-трьох днів та чекати подальших організаційних інструкцій [10, арк. 79, 86; 60, арк. 17]. Також ПУН доручав не піднімати КЕ ОУН повстання проти Польщі, а лише обмешитися самооборонними акціями щодо пацифікаційних дій влади [44, с. 26].

Перед початком Другої світової війни КЕ ОУН на чолі з В. Тимчієм – “Лопатинським”, одержавши від реферантури розвідки дані про загальну мобілізацію до польської армії, оголосили

власну, на три дні раніше, та почали створювати повстанські відділи [30, с. 243; 7, с. 562–563] Також разом з ПУНОм, який представляв Я. Барановський, було заплановано в кінці серпня 1939 року переправити через кордон велику партію зброї для потреб Організації, але десять членів ОУН польська прикордонна служба арештувала. Надалі відчувалася значна нестача зброї для повстанських загонів [30, с. 244–245].

Активна військова діяльність ОУН у 1920–1930 рр. дала змогу підготувати більшу частину українського суспільства в Західній Україні до збройної боротьби під час і після Другої світової війни. Організація віддала для цього свої військові кадри, провідників, які в ці буремні роки довели свою жертвовність і ідейність у боротьбі з двома окупантами – Німеччиною та СРСР. Подальший хід історичних подій засвідчив, що ОУН залишилася фактично єдиною реальною політичною силою, яка зуміла гідно репрезентувати та очолювати свою боротьбу за свободу та побудову незалежної Української держави.

1. Бедрій А. ОУН і УПА // *Визвольний шлях*. – 1983. – № 3. 2. Боляновський А. Українські військові формування в збройних силах Німеччини (1939–1945). – Львів, 2003. 3. Василь Кук – полковник УПА // *Сурмач*. – Лондон. – 1997. – Ч. 1 – 4. 4. Військове самовиховання // *Сурма*. – 1931. – Липень. – № 46. 5. Гайвас Я. Юнацтво ОУН на філії Академічної Гімназії // *Ювелейна книга Української Академічної Гімназії у Львові*. – Філадельфія, 1978. – Кн. 2. 6. Ганушевський М. Роман Шухевич у моїх споминах // *Ювелейна книга Української Академічної Гімназії у Львові*. – Філадельфія, 1978. – Кн. 2. 7. Гладилевич А. Володимир Тимчій – Лопатинський // *Визвольний шлях*. – 1979. – Кн. 5. 8. Голяш С. Григорій Голяш на тлі рідного села Бишки // *Іван Шагай. Село Бишки*. – Лондон, 2000. 9. Державний архів Львівської області, ф. 121, оп. 3, спр. 1020. 10. ДАЛО, ф. 1, оп. 51, спр. 1057. 11. ДАЛО, ф. 108, оп. 1, спр. 296. 12. ДАЛО, ф. 108, оп. 1, спр. 330. 13. ДАЛО, ф. 108, оп. 1, спр. 336. 14. ДАЛО, ф. 121, оп. 1, спр. 338. 15. ДАЛО, ф. 108, оп. 1, спр. 383. 16. ДАЛО, ф. 108, оп. 1, спр. 585. 17. ДАЛО, ф. 11, оп. 29, спр. 1086. 18. ДАЛО, ф. 121, оп. 1, спр. 357. 19. ДАЛО, ф. 121, оп. 3, спр. 798. 20. ДАЛО, ф. 121, оп. 3, спр. 806. 21. ДАЛО, ф. 220, оп. 1, спр. 171. 22. ДАЛО, ф. 306, оп. 1, спр. 17. 23. Дем'ян Г. Генерал УПА Олекса Гасин – “Лицар”. – Львів: Ін-т народознавства НАН України, 2003. 24. Держ. арх. Івано – Франківської області, ф. 2, оп. 1, спр. 1651. 25. За збройну Україну // *Бібліотека ЦДІАУЛ*. – Інвентарний № 66. 26. Капустянський М. Військова підготовка ОУН / ОУН 1929–1954. – Париж, 1955. 27. Капустянський М. Нариси споминів 1929–1939 років // *Український історик*. – 1987. 28. Кентій А. Українська Військова Організація в 1920–1928 рр. – К., 1998. 29. Клименко О. Грошові документи ОУН (бофони) 1939–1952 років. – Тернопіль, 1999. 30. Климишин М. В поході до волі. – Торонто, 1975. – Т. 1. 31. Книш З. Дрижить підземний гук. – Торонто, 1953. 32. Колодзінський М. Українська воєнна доктрина. – Торонто, 1957. 33. Кук В. Ставка Проводу ОУН в 1943–1945 роках у селі Бишках // *Іван Шагай. Село Бишки*. – Лондон, 2000. 34. Матла З. Націоналістичне підпілля в Академічній Гімназії в 1929–1930 рр. // *Ювелейна книга Української Академічної Гімназії у Львові*. – Філадельфія, 1978. – Кн. 2. 35. Мірчук П. Нарис історії ОУН. – Мюнхен, 1968. 36. Мірчук П. Степан Бандера – символ революційної безкомпромісності. – Нью-Йорк, 1961. 37. Мостепан Я. Михайло Колодзінський // *Визвольний шлях*. – 1993. – Кн. 5. 38. Купецький Г. Там де сонце сходить. Спогади бойовика ОУН на Далекому Сході. – Торонто, 1988. 39. Начерк підручника для українських старшин і підстаршин. – Саскатун, 1938. 40. Онишко Л. Катерина Зарицька: Молитва до сина. – Львів, 2002. 41. ОУН у світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929–1954. – [Без місця видання], 1955. 42. Партизанка // *Сурма*. – 1933. – № 68. – Червень. 43. Питляр О. Початки Юнацтва ОУН в Академічній Гімназії // *Ювелейна книга Української Академічної Гімназії у Львові*. – Філадельфія, 1978. – Кн. 2. 44. Прокоп М. Напередодні незалежної України. – Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто-Львів, 1993. 45. Роди розвідки // *Сурма*. – 1930. – № 32. – Травень. 46. Розбудова нації. – 1929. – № 5. 47. Розбудова нації. – Прага, 1932. – № 50–51. 48. Соттений Бурлака / Під. ред. В. В'ятровича. – Львів, 2000. 49. Спомини Семена Левицького про його працю в ОУН // *Іван Шагай. Село Бишки*. – Лондон, 2000. 50. Старшинський корпус // *Сурма*. Додаток. Для заокеанських українців. – 1931. – Червень–липень. 51. Стахів Є. Крізь тюрми, підпілля та кордони. – К., 1994. 52. Українське село в

часі повстання // Сурма. – 1933. – № 63–64. – Січень–лютий. 53. Центр. держ. іст. арх. України у місті Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2287. 54. ЦДАУЛ, ф. 205, оп 1, спр. 205. 55. ЦДАУЛ, ф. 205, оп 1, спр. 3126. 56. ЦДАУЛ, ф. 205, оп 1, спр. 964. 57. ЦДАУЛ, ф. 205, оп. 1, спр. 1058. 58. ЦДАУЛ, ф. 205, оп. 1, спр. 155. 59. ЦДАУЛ, ф. 205, оп. 1, спр. 3126. 60. ЦДАУЛ, ф. 205, оп. 1, спр. 500. 61. ЦДАУЛ, ф. 205, оп. 1, спр. 76. 62. ЦДАУЛ, ф. 205, оп. 1, спр. 879. 63. ЦДАУЛ, ф. 205, оп.1, спр. 1035. 64. ЦДАУЛ, ф. 205. оп. 1, спр. 938. 65. *Szcześniak A.B., Szota W.Z., Droga do niqad. Działalność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i jej likwidacja w Polsce.* – Warszawa, 1973.

УДК 94:355.318.2 (100+4+430) "1939/1945"

А.В. Боляновський

Львівський Національний університет імені Івана Франка

УКРАЇНСЬКІ ЗБРОЙНІ ФОРМУВАННЯ НІМЕЦЬКИХ ВІЙСЬК НА ЗАВЕРШАЛЬНОМУ ЕТАПІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

© Боляновський А.В., 2006

На основі матеріалів зарубіжних архівів досліджено німецьку політику щодо творення українських військових формувань на боці вермахту на завершальній стадії німецько-радянської війни. Проаналізовані різні невідомі документи до теми у контексті подій протягом останнього року Другої світової війни у Європі.

The article on the basis of foreign archives' materials raises German policy toward creation of Ukrainian military formations on Wehrmacht's side during the last stage of German-Soviet War. This publication analyzes different unknown documents to the topic in context of the events during the last year of World War II in Europe.

Постановка проблеми. Проблема військової співпраці вихідців із євразійського простору з Третім Райхом у 1941–1945 рр. є однією з найменше досліджених в Україні, хоча без її глибокого і об'єктивного вивчення неможливо говорити про повне і об'єктивне висвітлення історії як Другої світової війни, так і процесів, що їй передували або відбувались у світі після її закінчення. Серед практично не досліджених на основі архівних джерел питань у роботах вітчизняних та зарубіжних дослідників залишається проблема спроб творення українського війська на боці вермахту в останній рік німецько-радянської війни. Брак доступу вітчизняних дослідників не тільки до зарубіжних архівів, а й до відомчих архівів радянських спецслужб не дозволяв скласти належне уявлення про цю контroversійну справу й виробити об'єктивну оцінку проблеми. Тема належить до замовчуваних сторінок й про неї було буквально кілька згадок в літературі.

За відсутності висвітлення проблеми існує багато запитань, які вимагають відповідей. Чим керувалися прибічники ідеї творення української армії на боці Німеччини? Яким було ставлення різних відомств Третього Райху до справи творення українських представництв та національної армії в останній рік німецько-радянської війни? Хотілося б навести деякі факти й цитати з українських та німецьких документів, що дозволять скласти принаймні загальне уявлення про цю проблему у контексті тогочасних воєнно-політичних подій й при зіставленні з оцінками різних дослідників, сприятимуть виробленню деяких висновків з погляду історичної перспективи.

В останній рік німецько-радянської війни українські військові формування у Збройних силах Німеччини сягнули найбільшої чисельності. Серед них були батальйони Українського визвольного війська (УВВ) при вермахті, українські юнацькі відділи протиповітряної оборони Військово-повітряних сил Німеччини – Люфтваффе, дивізія військ СС “Галичина”, бригада “Вільна Україна” й інші формації. Частина їх військовослужбовців німецьким інстанціям вдалося мобілізувати під